

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE TENDENCY OF THE DEVELOPMENT OF EXPORT AND IMPORT OPERATIONS OF AGRICULTURAL PRODUCTS OF UKRAINE

У статті висвітлено сутність ринку сільськогосподарської продукції та його велике значення для економіки України загалом. Визначено місце української продукції агропромислового комплексу на світовому ринку торгівлі та роль цього ринку в сучасних умовах його функціонування. Виконано структурний та динамічний аналіз основних показників сільськогосподарської діяльності. Проаналізовано успішність угоди про вільну торгівлю з ЄС. Визначено частки продукції агропромислового комплексу у структурі експорту та імпорту за останнє п'ятиріччя. Розраховано прогноз експорту продукції агропромислового комплексу на 2019-2020 рр. Розраховано песимістичний та оптимістичний прогноз експорту продукції АПК. Визначено роль держави у регулюванні експортно-імпортних операцій на ринку сільськогосподарської продукції. Виявлено основні фактори та проблеми, що існують на ринку продукції агропромислового комплексу та заважають його процвітання. Запропоновано заходи щодо розвитку та покращення функціонування виробничого потенціалу сільськогосподарської продукції України, котрі зможуть зміцнити позиції на зовнішніх ринках.

Ключові слова: ринок сільськогосподарської діяльності, експортно-імпортні операції, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, аналіз, прогнозований експорт, державне регулювання.

В статті освітлено суцність ринку сільськогосподарської продукції та його велике значення для економіки України загалом.

значение для экономики Украины в целом. Определены место украинской продукции агропромышленного комплекса на мировом рынке торговли и роль этого рынка в современных условиях его функционирования. Выполнен структурный и динамический анализ основных показателей сельскохозяйственной деятельности. Проанализирована успешность соглашения о свободной торговле с ЕС. Определены доли продукции агропромышленного комплекса в структуре экспорта и импорта за последнее пятилетие. Рассчитан прогноз экспорта продукции агропромышленного комплекса на 2019-2020 гг. Рассчитан пессимистический и оптимистический прогноз экспорта продукции АПК. Определена роль государства в регулировании экспортно-импортных операций на рынке сельскохозяйственной продукции. Обнаружены основные факторы и проблемы, которые существуют на рынке продукции агропромышленного комплекса и мешают его процветанию. Предложены меры развития и улучшения функционирования производственного потенциала сельскохозяйственной деятельности Украины, которые смогут усилить позиции на внешних рынках.

Ключевые слова: рынок сельскохозяйственной деятельности, экспортно-импортные операции, конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции, анализ, прогнозируемый экспорт, государственное регулирование.

УДК 631.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.45-33>**Рахман М.С.**

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Книш А.С.

студентка
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Rakhman Mahbubur

V.N. Karazin Kharkiv National University
Knysh Anna

V.N. Karazin Kharkiv National University

At the current stage of development of the Ukrainian economy, the question arises of the transformation of foreign trade, which is associated primarily with integration into the European Union. Despite the growing and dominant role of the tertiary sector in the global economy, agriculture remains an important link in the development of human civilization. Agricultural products can be either in the form of finished or in the form of raw materials for further processing. The availability and quality of food, in the first place, determines the physical existence and health of billions of people. On the other hand, the level of development of the agricultural sector of the state is a key element in shaping its food security. The article outlines the essence of agricultural market and its importance for the economy of Ukraine as a whole. The place of Ukrainian production of agro industrial complex on the world trade market and the role of the agricultural market in current conditions of its operation is determined. The strengths of the implementation of the production potential of agricultural products on the global trading platform are determined. The analysis of the current state of the agricultural market of Ukraine with the help statistical methods is carried out. The structure of foreign trade of Ukraine's agricultural products is analyzed. A dynamic analysis of the main indicators of the agricultural activities in the last five years has been carried out. The success of the free trade agreement with the European Union countries has analyzed. The export forecast for agricultural products of Ukraine for 2019-2020 has been calculated. A pessimistic and optimistic forecast for the export of agricultural products was calculated. The role of the state in the regulation of export-import operations in the agricultural market is determined. The main factors and problems that exist in the agricultural market of Ukraine and interfere with its prosperity have been discovered. Directions for the development and improvement of the functioning of the production potential of the agricultural activity of Ukraine are proposed, which will strengthen the position in foreign markets.

Key words: agricultural market, export-import operations, competitiveness of the agricultural industry, analysis, forecast exports, government regulation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України постає питання трансформації зовнішньої торгівлі, що пов'язане передусім з інтеграцією до ЄС. Сільське господарство, попри зростаючу та переважаючу роль третинного сектору у світовій економіці, залишається важливою ланкою розвитку людської цивілізації. Сільськогосподарська продукція може бути як у формі готової, так

і у вигляді сировини для подальшого перероблення. Від наявності та якості продуктів харчування перш за все залежать фізичне існування й здоров'я мільярдів людей. З іншого боку, рівень розвитку агропромислового сектору держави є ключовим елементом формування її продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження цієї тематики,

зокрема вивчення українського ринку сільськогосподарської продукції, здійснили С.М. Кваша, С.О. Григор'єв, І.О. Клімова, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк. Велике значення мають наукові дослідження щодо світового ринку аграрної продукції, які зробили вітчизняні вчені, такі як В.Г. Ніценко, В.Г. Андрійчук, Н.Є. Голомша, Г.О. Квітка, І.Ю. Салькова, О.М. Шпичак.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану сучасного ринку сільськогосподарської продукції України, виявлення недоліків його функціонування та розроблення основних тенденцій розвитку ринку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично для всіх цивілізацій та систем влади на території, яку займає сучасна Україна, провідною галуззю було й залишається сільське господарство, бо воно дає змогу забезпечити продовольчу безпеку нашої країни. Багато років Україна перебуває в кризовому стані. У цих умовах важливим завданням для економіки України є забезпечення активного та відносно сталого розвитку АПК, який би зміг скласти конкуренцію АПК у міжнародних масштабах [1].

Україна є одним із ключових гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Аграрний сектор України сьогодні є опорою української економіки, формує близько 14% ВВП та є одним з основних бюджетонаповнюючих та орієнтованих на експорт секторів національної економіки. Близько 20-24% українського експорту становлять продукти агропромислового експорту України. Україна експортує свою продукцію в більш ніж 190 країн світу та посідає провідні позиції на світовому ринку, зокрема, з експорту зернових та олійних культур.

В умовах сприятливих природно-кліматичних, земельних та трудових ресурсів країна впевнено розвиває власний АПК, про що свідчать зростання частки агропромислового комплексу у складі ВВП та щорічне збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції. Нині Україна увійшла до п'ятірки лідерів серед країн, з яких до ЄС над-

ходить імпорт сільськогосподарської продукції, та була визнана однією з найрозвиненіших країн АПК, посівши перші місця у виробництві продукції тваринного та рослинного походження.

Нині ми стаємо свідками того, як сільське господарство перетворюється на одне з головних джерел експорту. Цьому сприяють й великі масштаби сільськогосподарського землекористування, й родючі землі. Щодо імпорту, то спостерігаємо його щорічне збільшення, яке приводить до від'ємного сальдо, наслідком якого є уповільнене економічне зростання.

Згідно з даними Державної служби статистики у першій половині 2019 року було експортовано продукції на суму 24,5 млрд. дол. США, з яких 10,1 млрд. дол. США становить експорт сільськогосподарської продукції. Імпортні закупки деякої сільськогосподарської продукції у січні-липні 2019 року знизились на декілька пунктів порівняно з 2018 роком, проте імпорту на окремі категорії сільськогосподарської продукції значно збільшився, до таких товарів належать овочі (рис. 1) [2].

Левову частку імпортованих товарів у січні-липні 2019 року складають риба, ракоподібні та їстівні плоди, горіхи. Проте щорічно спостерігається поступове зниження імпортих закупівель деякої продукції, а обумовлена ця тенденція тим, що Україна щорічно підвищує обсяги виробництва окремої сільськогосподарської продукції для задоволення потреб свого населення. За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 31% у 2014 році до 42,9% у 2018 році. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження (пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби). Частка цієї продукції в структурі експорту становить близько 55%.

За 2014-2018 роки експорт та імпорту показали неоднозначну динаміку. З одного боку, експорт товарів з України виріс на 9%, досягнувши 47,3 млрд. дол. США, 18,6 млрд. дол. США з яких

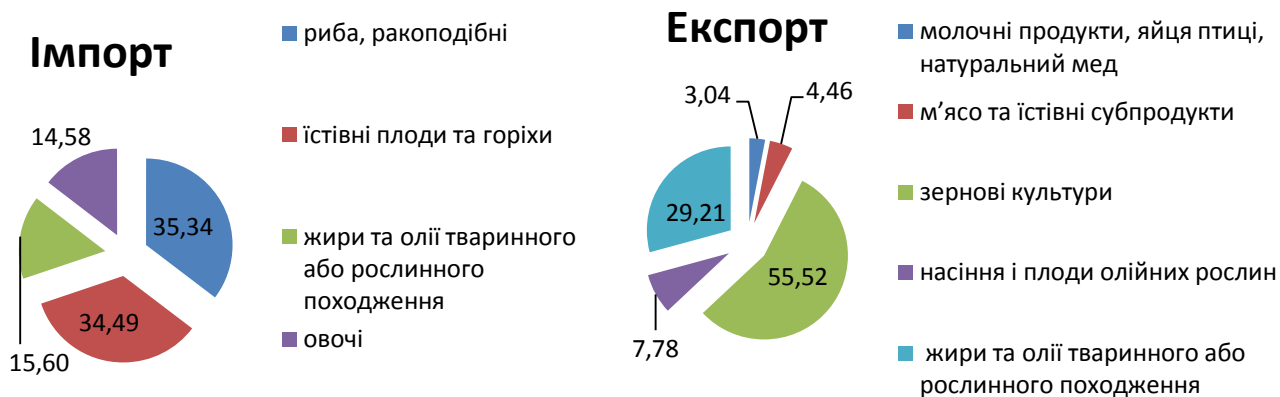

Рис. 1. Структура сільськогосподарського експорту та імпорту України за січень-липень 2019 року

Джерело: побудовано на основі [2]

складає експорт сільськогосподарської продукції. З іншого боку, темпи приросту помітно сповільнилися порівняно з показниками 2017 року. Подібна ситуація склалася також з імпортом товарів до України. Загальний імпорт товарів до України у 2018 році склав 56,9 млрд. дол. США, а частка сільськогосподарського імпорту становила 5,1 млрд. дол. США. Результати можемо спостерігати нижче (табл. 1).

Показники експорту та імпорту сільськогосподарської продукції України постійно змінювалися з плином часу та залежали від багатьох економічних, політичних та інших факторів. У 2015 році експорт становив 14,6 млрд. дол. США, що менше на 2,1 млрд. дол. США, ніж у попередньому році. З 2014 року експорт та імпорт коливався кожного року. Нестабільна політична ситуація та війна на сході у 2014 році вплинули на всі галузі економіки України, а ринок сільськогосподарської продукції відреагував скороченням обсягів

експортно-імпортних операцій, про що свідчать темпи зростання 2015 року, які склали 114,4% та 174,3% відповідно. Експорт та імпорт зменшився через обмеження експортних товарів для торгівлі з Росією. Темпи зростання для експорту у 2018 році склали 104,5%, а для імпорту – 118%. У 2015 році різко зменшилися обсяги експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, що пов'язане з нестабільною політичною ситуацією (війна на сході, анексія Криму, проведення антитерористичної операції). Здебільшого Україна здатна сама забезпечити своє населення необхідною сільськогосподарською продукцією, а імпортує лише ті товари, які не може виробляти сама або які не може виробляти в потрібній кількості.

За результатами 2018 року експорт продукції АПК до країн ЄС перевищує 6,3 млрд. дол. США (рис. 3) [2].

Така динаміка чітко демонструє успішність Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та

Таблиця 1

Загальний та сільськогосподарський експорт та імпорт за 2014-2018 роки

Рік	Сума, млрд. дол. США	Експорт, млрд. дол. США		Частка, %	Імпорт, млрд. дол. США		Частка, %
	обсяги зовнішньої торгівлі	всього	зокрема, продукції АПК	частка АПК	всього	зокрема, продукції АПК	частка
2014	108,3	53,9	16,7	30,9	54,4	6,1	11,2
2015	75,6	38,1	14,6	38,3	37,5	3,5	9,3
2016	75,3	36,4	15,3	42,0	38,9	3,9	10,0
2017	92,9	43,3	17,8	41,1	49,6	4,3	8,6
2018	104,2	47,3	18,6	39,3	56,9	5,1	8,9
Баланс	456,3	219	83		237,3	22,9	

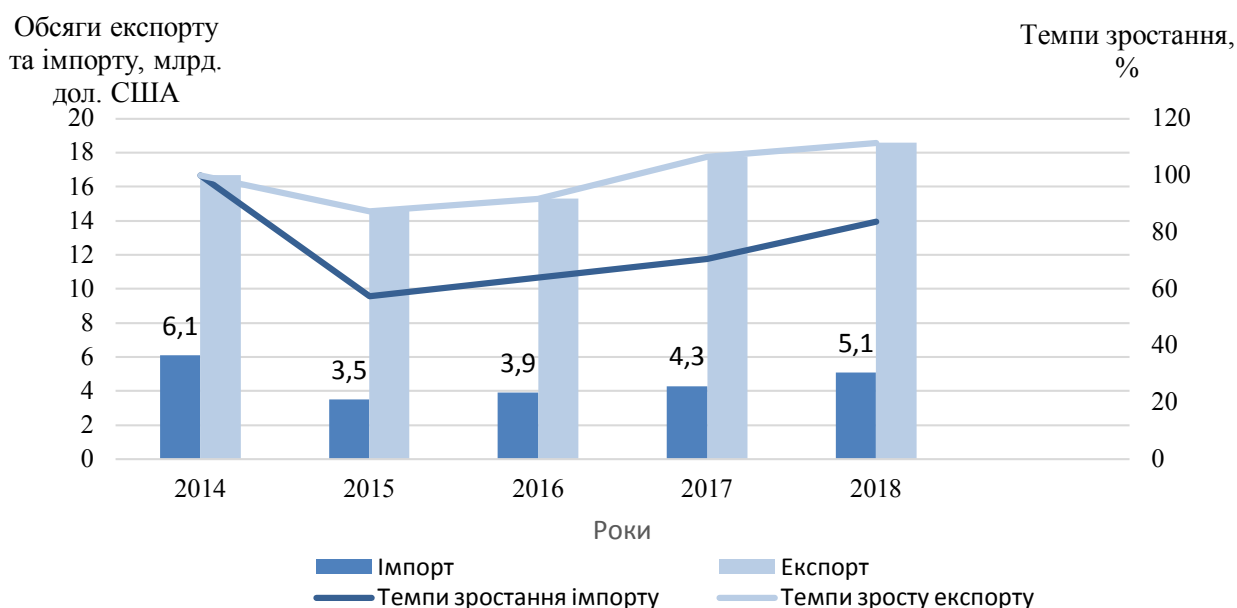

Рис. 2. Динамічні зміни обсягів експорту-імпорту сільськогосподарської продукції України (ліва шкала, млрд. дол. США) та їх динаміка (права шкала,%) за 2014-2018 роки

Джерело: побудовано на основі [2]

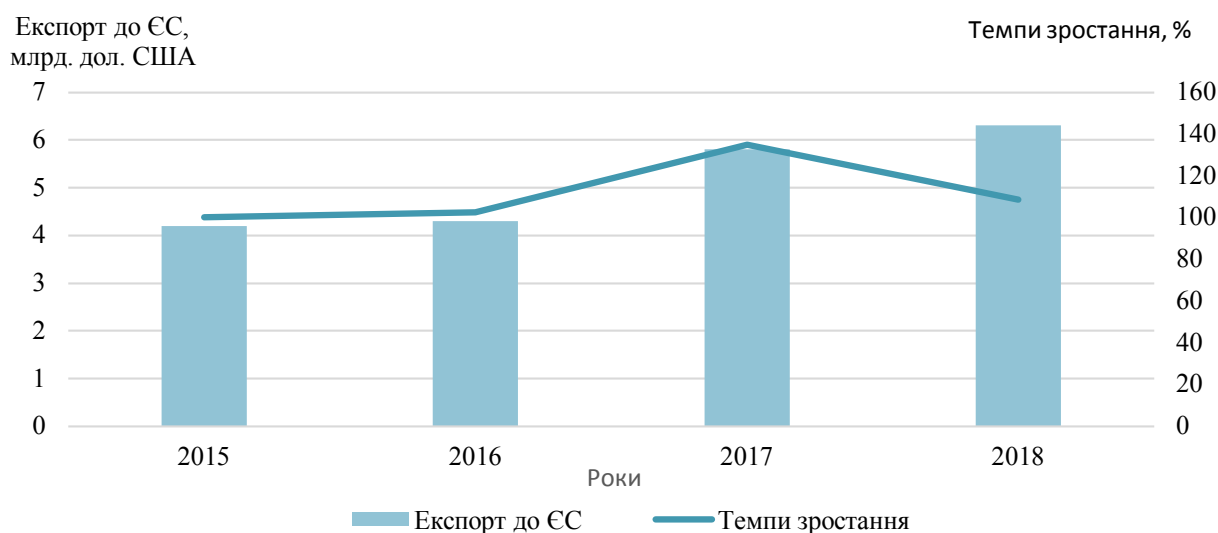

Рис. 3. Експорт сільськогосподарської продукції до ЄС за 2015-2018 роки (ліва шкала, млрд. дол. США) та його динаміка (права шкала,%)

Джерело: побудовано на основі [3]

ЄС у сфері АПК. Оскільки український експорт продукції АПК в країни ЄС продовжує демонструвати щорічне зростання, адже у 2016 році він був трохи більше за 4 млрд. дол. США, у 2017 році – 5,8 млрд. дол. США, то українські виробники є конкурентоспроможними на ринках європейських країн і можуть успішно експортувати свою продукцію згідно з найвищими стандартами безпеки та якості. Серед країн ЄС найбільшими імпортерами української сільськогосподарської продукції стали Нідерланди (12,3%), Іспанія (11%), Італія (7,5%).

Експорт сільськогосподарської продукції України за останні роки має тенденцію до збільшення своїх обсягів, окрім 2015 року, який відзначився значним спадом. За результатами проведеного аналізу прогностичний обсяг експорту сільськогосподарської продукції у 2019 році збільшиться й складатиме 18,7 млрд. дол. США, а у 2020 році –

19,4 млрд. дол. США (рис. 4). З огляду на різноманітні фактори, як позитивні, так і негативні, що впливають на зовнішню торгівлю української сільськогосподарської продукції, обсяги експорту можуть коливатись. За оптимістичних обставин, якщо тенденція збуту сільськогосподарської продукції й надалі буде спрямована на зростання, обсяги експорту зростуть приблизно до 19,15 млрд. дол. США у 2019 році та 19,85 млрд. дол. США у 2020 році, проте з огляду на ймовірні загрози, які можуть виникнути через збут продукції на зовнішній ринок, експорт продукції АПК зменшиться та дорівнюватиме приблизно 18,25 млрд. дол. США у 2019 році та 18,95 млрд. дол. США у 2020 році.

Україна має великий потенціал щодо розвитку ринку сільськогосподарської продукції. За останні 5 років Україна поступово збільшувала обсяги

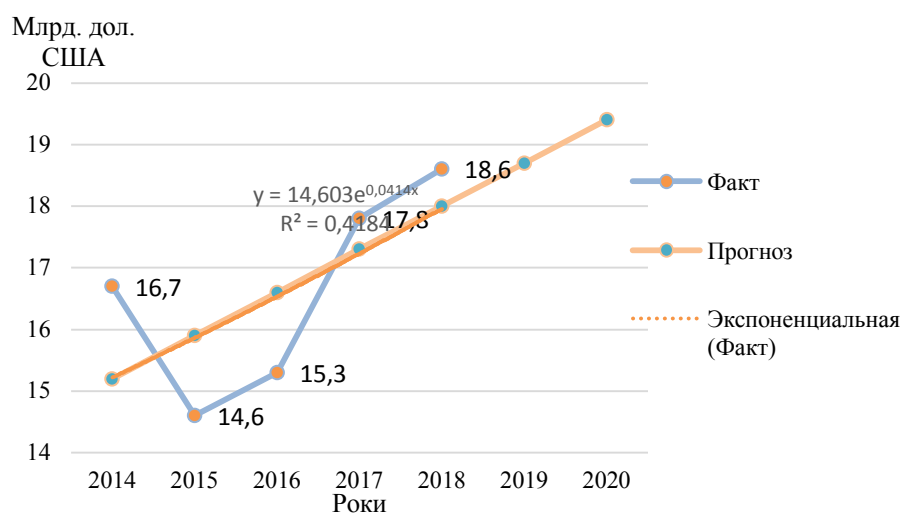

Рис. 4. Прогноз обсягів експорту сільськогосподарської продукції України на 2019-2020 роки

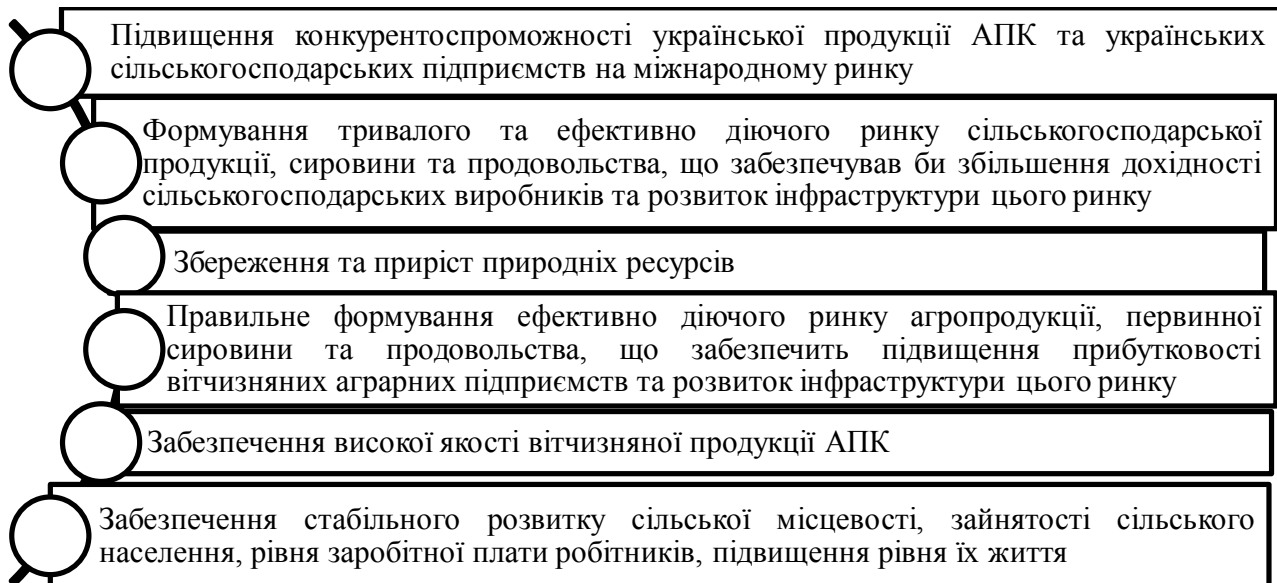

Рис. 5. Основні напрями державного регулювання сільського господарства на сучасному етапі

експорту сільськогосподарської продукції, навіть незважаючи на нестабільну політичну ситуацію. Основними стратегічними напрямами розвитку сільського господарства в Україні мають бути (рис. 5) вдосконалення нормативно-законодавчої бази, яка б забезпечувала стабільний розвиток сільського господарства; виробництво органічної, безпечної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції; встановлення ринкових цін на продукцію, які забезпечуватимуть рентабельність її виробництва для основної маси виробників; упродовження досягнення НТП та інновацій; залучення молодих людей у сільське господарство; забезпечення гідної оплати праці в сільському господарстві тощо [5, с. 82].

Висновки з проведеного дослідження.

За результатами аналізу можна стверджувати, що з плином часу державна підтримка АПК зростає. Це вдало відображається на вітчизняному асортименті сільськогосподарських товарів. Варто сподіватись на те, що держава й надалі буде розвивати АПК у тривалій перспективі, а продовольча безпека перебуватиме в першочергових цілях вищих щаблів керівництва України. Експорт української сільськогосподарської продукції щорічно зростає, а це говорить про те, що українські виробники є конкурентоспроможними на ринках інших країн і можуть успішно експортувати свою продукцію згідно з найвищими стандартами безпеки та якості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кваша С.М., Григор'єв С.О. Сутність та особливості аграрного ринку. *Вісник ОНМУ ім. І.І. Мечникова*. 2016. Вип. 8 (50). С. 56-59.
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2014 – I півріччя 2019 років / Державна служба ста-

тистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.09.2019).

3. Експорт аграрної продукції за 2018 рік / РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/eksport-agrarnou-produktsii-strany-es-2018-1548937274.html> (дата звернення: 06.09.2019).

4. Клімова І.О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури. *Прикладна статистика: проблеми теорії та практики*. 2011. Вип. 8. С. 138-147.

5. Лаврук О.В. Мотиваційний механізм управління виробничими витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2011. Вип. 2. С. 82.

REFERENCES:

1. Kvascha S.M., Hrigoryev S.O. (2016) Sutnist' ta osoblyvosti ahrarnoho rynku [Essence and features of agricultural market]. *Bulletin of ONMU named I.I. Mechnikov*, vol. 8, no. 50, pp. 56-59.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2014 – 1st half of 2019) Tovarna struktura zovnishn'oyi torhivli [Commodity structure of foreign trade]. Kyiv : Informatsiino-analitychne ahentstvo (accessed 17 September 2019).
3. RBK-Ukraine (2018) Eksport ahrarnoyi produktsiyi v krayini YES [Export of agricultural products]. Kyiv : Ukrayins'ki biznes tekhnolohiyi (accessed 6 September 2019).
4. Klimova I.O. (2011) Rynok sil's'kohospodars'koyi produktsiyi: osoblyvosti rozvytku ta problemni pytannya formuvannya infrastruktury [Agricultural market: development features and infrastructure issues]. *Applied statistics: problems of theory and practice*, vol. 8, pp. 138-147.
5. Lavruk O.V. (2011) Motyvatsiyyny mekhanizm upravlinnya vyrobnychymy vytratamy sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv. [Motivational mechanism of management of production costs of agricultural enterprises]. *Economics of AIC*, vol. 2.